

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΘΝΙΚΟΝ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΝ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ»

ΤΜΗΜΑ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Γραμματεία ΠΜΣ: Φιλοσοφική Σχολή,
γραφείο 641, 6^{ος} όροφος,
Πανεπιστημιούπολη, 15784 Ιλίσσια

Τηλέφωνο: 2107277678, E-mail: secr-
philosophy@ppp.uoa.gr

Ακαδημαϊκό Έτος: 2020-2021

Εαρινό Εξάμηνο (B)

Μάθημα: Θεωρητική Ηθική II (Δεοντοκρατία και Συνεπειοκρατία)

Διδάσκοντες: Σταυρούλα Τσινόρεμα / Ευαγγελος Πρωτοπαπαδάκης

e-mail: tsinorev@uoc.gr

ΗΜΕΡΑ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ: ΔΕΥΤΕΡΑ 6-8ΜΜ

ΕΝΟΤΗΤΑ ΠΡΩΤΗ: ΔΕΟΝΤΟΚΡΑΤΙΑ (Στ. Τσινόρεμα)

Περιγραφή και στόχοι της πρώτης ενότητας του μαθήματος:

Η ενότητα θα προσεγγίσει βασικές συνιστώσες του ρεύματος της ηθικής φιλοσοφίας που είναι σχηματικά γνωστό ως «δεοντοκρατία» και αντιπαραβάλλεται προς τη «συνεπειοκρατία». Θα εξετασθούν κύριες κατευθύνσεις της, κλασικές και σύγχρονες, καθώς και μετασχηματισμοί της στην προσπάθεια να απαντηθούν εσωτερικές εντάσεις αλλά και κριτικές από τους συνεπειοκράτες αντιπάλους της.

Οι στόχοι του μαθήματος:

- Η εξοικείωση με τις θεμελιώδεις έννοιες της δεοντοκρατίας, ως ρεύματος της κανονιστικής ηθικής, η κατανόηση και η αποτίμηση κεντρικών επιχειρημάτων της, όπως αναπτύσσονται σε σημαντικές, κλασικές και σύγχρονες, εκδοχές της.
- Η ενίσχυση κριτικών δεξιοτήτων ανάλυσης και επιχειρηματολογίας μέσω της επεξεργασίας του θεωρητικού πλαισίου του υπό εξέταση ηθικο-φιλοσοφικού

ρεύματος, και η αξιοποίησή του για την ανάλυση πρακτικών προβλημάτων της εφαρμοσμένης ηθικής.

- Η ενδυνάμωση των δεξιοτήτων παρουσίασης και γραπτής επεξεργασίας φιλοσοφικού υλικού.

Πορεία Διδακτικών Υπο-ενοτήτων (Syllabus)

Σεμινάριο 1^{ης} εβδομάδας

Εννοιολογικοί προσδιορισμοί. Η δεοντοκρατία ως πλέγμα θεωριών της κανονιστικής ηθικής. Η σχέση με τη μεταηθική (ηθική οντολογία και ηθική επιστημολογία, πιο συγκεκριμένα με τον ηθικό ρεαλισμό, την ηθική φυσιοκρατία, την ηθική κατασκευασιοκρατία, τη συγκινησιοκρατία, τον συμβατισμό). Οριοθέτηση σε σχέση με τη μείζονα αντίπαλη θεωρητική παράδοση της συνεπειοκρατίας. Ανάλυση θεμελιωδών κατηγοριών: Ηθικές αρχές, πρότυπα/κανόνες, αξίες. Η διάκριση μεταξύ της ηθικής κατηγορίας του αγαθού και εκείνης του ορθού και οι υποδηλώσεις της όσον αφορά στην κατανόηση των δεοντοκρατικών θεωριών.

Σεμινάριο 2^{ης} εβδομάδας

Η άνευ όρων επιτακτικότητα του δέοντος. Οι κατηγορικές αρχές της ηθικής πράξης. Καθήκοντα, δικαιώματα, εγκρίσεις. Είδη δεοντοκρατίας: (I) Θεωρίες του ηθικού δρώντος (Agent-based theories – κανονιστικός τύπος ο αυτουργός). Προθέσεις, κίνητρα (intended ends), πράξεις (κανονιστική πηγή το βούλεσθαι), «πρόθεση και αιτιακός καθορισμός» (“intended causings”). (II) Θεωρίες του ηθικού αποδέκτη (Patient-based theories - κανονιστικός τύπος ο αποδέκτης). Η ηθική απαγόρευση εργαλειοποίησης του αποδέκτη και η αξία των δικαιωμάτων. Μορφές ελευθεροκρατίας (Robert Nozick, Eric Mack, Michael Otsuka, Hillel Steiner, Peter Vallentyne). (III) Συμβολαιοκρατικές προσεγγίσεις – Gauthier, Rawls, Scanlon.

Η έμφαση στον ηθικό εαυτό και οι περιορισμοί της. Οι επιστημολογικές και κανονιστικές δυσκολίες του δόγματος «διαπράττω» και «επιτρέπω», και του δόγματος του «διπλού αποτελέσματος». Δεοντοκρατικές απαντήσεις στα “trolley problems”.

Βιβλιογραφία

Anscombe, G.E.M., “Modern Moral Philosophy,” *Philosophy*, 1958, 33(124): 1–19.
—, “War and Murder,” in W. Stein (ed.), *Nuclear Weapons: A Catholic Response*, New York, Sheed and Ward, 1962.

Aquinas, T., *Summa Theologica*, Chicago, Encyclopedia Britannica, 1952.

Foot, P., “The Problem of Abortion and the Doctrine of Double Effect,” *Oxford Review*, 1967, 5: 5–15.

- Geach, P., *God and the Soul*, New York, Schocken Books, 1969.
- Gauthier, D., *Morals By Agreement*, Oxford, Clarendon Press, 1986.
- Kamm, F. M., *Intricate Ethics: Rights, Responsibilities, and Permissible Harms*, Oxford, Oxford University Press, 2007.
- Nagel, T., "War and Massacre," in *Mortal Questions*, Cambridge, Cambridge University Press, 1979 (ελληνική έκδοση, *Θανάσιμα Ερωτήματα*, Αθήνα, Πολύτροπον, 2007, σσ. 85-112).
- Nozick, R., *Anarchy, State and Utopia*, New York, Basic Books, 1974.
- Otsuka, M., "Saving Lives, Moral Theories and the Claims of Individuals," *Philosophy and Public Affairs*, 2006, 34(2): 109–135.
- Rawls, J., *A Theory of Justice*, Cambridge, Belknap Press of Harvard University Press, 1971.
- Scanlon, T.M., *The Difficulty of Tolerance: Essays in Political Philosophy*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003.
- Scheffler, S. (ed.), "Introduction," in *Consequentialism and Its Critics*, Oxford, Oxford University Press, 1988.
- Steiner, H., *An Essay on Rights*, Oxford: Blackwell, 1994.
- Thomson, J.J., "The Trolley Problem," *Yale Law Journal*, 1985, 94: 1395–1415.

Σεμινάριο 3^{ης} εβδομάδας

Η ηθική θεωρία του Immanuel Kant, καθαρή και εφαρμοσμένη.

Λόγος και Ηθική. Η πρακτική σκοπιά. Λόγοι προς το πράττειν. Υποθετικές και κατηγορικές προστακτικές. Η ηθική ως η «επιστήμη των νόμων της ελευθερίας».

Η προτεραιότητα του Πρακτικού Λόγου. Η αγαθή βούληση, η αυτουργία και η ελευθερία. Υπερβατολογική και πρακτική ελευθερία. Έλλογη αναστοχαστική ικανότητα, ηθικός νόμος.

Η αρχή της καθολίκευσης. Διατυπώσεις του ηθικού νόμου.

Η αρχή της αυτονομίας και η θεμελίωσή της.

Πρόσωπα και πράγματα. Η ιδέα της αξιοπρέπειας.

Βιβλιογραφία

Έργα του Καντ (στην ελληνική)

- *Θεμελίωση της Μεταφυσικής των Ηθών*, μτφ., σχόλια, επίμετρο Κώστας Ανδρουλιδάκης, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2017.

- *Κριτική του Πρακτικού Λόγου*, μτφ. Κ. Ανδρουλιδάκης, Αθήνα, Εστία 2004.

- *Η Θρησκεία εντός των Ορίων του Λόγου και μόνο*, μτφ. Κ. Ανδρουλιδάκης, Αθήνα, Πόλις 2007.

Δευτερεύουσα βιβλιογραφία

Allison, Henry, *Kant's Groundwork for the Metaphysics of Morals: A Commentary*, Oxford, Oxford University Press, 2011.

Guyer, Paul, *Kant's Groundwork for the Metaphysic of Morals: A Reader's Guide*, New York, Continuum, 2007.

Beck, Lewis White, *A Commentary on Kant's Critique of Practical Reason*, Chicago: University of Chicago Press, 1960.

Hill, Thomas Jr., "How to Apply the Categorical Imperative", *PHILOSOPHIA*, 1975, 5: 395-416

Paton, H. J., *The Categorical Imperative*, London, Hutchison & Co., 1947 (κυρίως κεφ. 13–18).

O'Neill, Onora, "A Simplified Account of Kant's Ethics", in Steven M. Cahn (ed.), *Exploring Ethics: An Introductory Anthology*, Oxford, Oxford University Press 2009, pp. 218-223.

-----, "Autonomy: The Emperor's New Clothes", *Proceedings of the Aristotelian Society*, Suppl. Vol. 2003, 77: 1-21.

Wood, Allen W., «The supreme principle of morality», P. Guyer (ed.), *The Cambridge Companion to Kant*, New York, Cambridge University Press, 2nd ed. 2004, pp. 394–416.

Σεμινάριο 4^{ης} εβδομάδας

Immanuel Kant. Η ενεργοποίηση της ηθικής προσαγής στην πράξη. Η ανθρωπολογία, πρακτική και από πραγματολογική άποψη.

Πράξεις και αυτουργοί. Οι αρετές. Αρχές της θεωρίας της αρετής.

Καθήκοντα. Η έννοια του καθήκοντος και το σύστημα των καθηκόντων. Καθήκοντα προς εαυτόν, καθήκοντα αγάπης και σεβασμού.

Η εναρμόνιση φυσικού αγαθού (ευδαιμονίας) και ηθικού αγαθού.

Η συνείδηση, τα ψέματα, οι συνέπειες. Συνέπειες για μη συνεπειοκράτες.

Βιβλιογραφία

Καντ

-*Προς την Αιώνια Ειρήνη. Ένα φιλοσοφικό σχέδιασμα*, μτφ. Κ. Σαργέντης / Α. Συριοπούλου, Αθήνα, Πόλις 2006.

- *Μεταφυσική των Ηθών*, μτφ. Κ. Ανδρουλιδάκης, Αθήνα, Σμίλη, 2013.

- *Ανθρωπολογία από πραγματολογική άποψη*, μτφ. Χάρης Τασάκος, Αθήνα, PRINTA, 2011.

Δευτερεύουσα βιβλιογραφία

Herman, B., *The Practice of Moral Judgment*, Cambridge MA, Harvard University Press, 1993.

Herman, B., «The Scope of Moral Requirement», *Philosophy and Public Affairs*, 2002, 30: 227–56.

Hill, T. E., Jr., *Dignity and Practical Reason in Kant's Moral Theory*, Ithaca, NY, & Cornell University Press, 1992.

Bird, Graham (ed.), *A Companion to Kant*, Oxford, Blackwell, 2006.

Σεμινάριο 5^{ης} εβδομάδας

Τρεις σύγχρονες καντιανές προσεγγίσεις. Η συζήτηση για την ερμηνεία της έλλογης φύσης και της αυτονομίας της βούλησης. Οι προεκτάσεις τους στην εφαρμοσμένη ηθική.

Onora O'Neill,

Christine Korsgaard,
Allen Wood.

Βιβλιογραφία

- Korsgaard, Christine, *Creating the Kingdom of Ends*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996 (κυρίως κεφ. 2, 3, 4, 6, and 7)
- , *The Sources of Normativity*, O. O'Neill (ed.), New York, Cambridge University Press, 1996.
- , *The Constitution of Agency: Essays on Practical Reason and Moral Psychology*, New York, Cambridge University Press, 2008.
- Nell (O'Neill), Onora, *Acting on Principle: An Essay on Kantian Ethics*, New York, Columbia University Press, 1975 (κυρίως ch. 5)
- O'Neill, Onora, *Constructions of Reason*, Cambridge, Cambridge University Press, 1989 (ελλην. έκδοση, *Κατασκευές του Λόγου. Έρευνες στην Πρακτική Φιλοσοφία του Καντ*, μτφ. Χρυσούλα Γραμμένου, Αθήνα, Αρσενίδη, 2011).
- , "Kant: Rationality as Practical Reason", in Alfred J. Mele and Piers Rawling (eds.), *The Oxford Handbook of Rationality*, Oxford, Oxford University Press, 2004, pp. 93–109.
- Rawls, John, *Lectures on the History of Moral Philosophy*, ed. Barbara Herman, Cambridge, Harvard University Press, 2000 (κυρίως lectures II–IV and VI).
- Wood, *Kant's Ethical Thought*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999.
- , *Kantian Ethics*, New York, Cambridge University Press, 2007.
- Wood, A. W., and O'Neill, Onora, "Kant on Duties Regarding Nonrational Nature", *Proceedings of the Aristotelian Society*, Suppl. Vol. 1998, 72: 189–228 .

Σεμινάριο 6^{ης} εβδομάδας

Το «παράδοξο της δεοντοκρατίας». «Ηθικές καταστροφές», ο «ηθικός φανατισμός» και η κατηγορία της «απολυτοκρατίας».

Σύγκρουση καθηκόντων (:). Η μεταφορά της αναλογικότητας και η δεοντοκρατία «αναλογικής κλίμακας».

Ηθικός ψόγος και ηθικό σφάλμα. Το πρόβλημα της «ηθικής τύχης».

Γενική αποτίμηση. Μια επανεκτίμηση της συνάντησης της δεοντοκρατίας με τη συνεπειοκρατία.

Βιβλιογραφία

- Nagel, T., *The View from Nowhere*, New York, Oxford University Press, 1986.
- Timmerman, J., "The Individualist Lottery: How People Count, but Not Their Numbers," *Analysis*, 2004, 64(2): 106–112.
- Rachels, J., "Active and Passive Euthanasia," *New England Journal Of Medicine*, 1975, 292(2): 78–80.
- Timmerman, J., "The Individualist Lottery: How People Count, but Not Their Numbers," *Analysis*, 2004, 64(2): 106–112.
- Tomlin, P., "Subjective Proportionality," *Ethics*, 2019, 129: 254–283.

Williams, B., "A Critique of Utilitarianism" in J.J.C. Smart and B. Williams, *Utilitarianism: For and Against*, Cambridge, Cambridge University Press, 1973, pp. 77–150.

—, "Moral Luck," *Proceedings of the Aristotelian Society*, 1975, 50(supp.): 115–135; αναθεωρημένη ανατύπωση στο Williams 1981.

—, *Moral Luck*, Cambridge, Cambridge University Press, 1981.